

TIL A ESENCIALISMUS

Karel Šebela

ABSTRACT: The paper focuses on the relation of the so-called Transparent Intensional Logic (TIL) and Aristotelian Essentialism. TIL is presented here as an antiessentialist system. I analyse the reasons of TIL's antiessentialism, and I see the main reasons in the very conception of possible worlds, which is preferred by TIL, as well as in the ontological status of properties and secondarily in the relation between individuals and properties, as TIL conceives it. I assert that even within the frame of TIL it is possible to formulate a certain version of the Aristotelian Essentialism and I point out the intuitions that are connected with the concept of essence and preserved by the formulated conception, contrary to TIL and other systems of modern logic.

KEYWORDS: Aristotelian essentialism, Transparent Intensional Logic, possible worlds.

I. Úvod

V dějinách filozofie byla logika mj. chápána jako nástroj, pomáhající filozofům při debatách o zásadních filozofických tématech. Z tohoto úhlu pohledu je velmi zajímavým problémem ontologické neutrality logiky, tedy otázka, zda a proč určitá pojetí logiky implikují nějaké postoje v rámci ontologie. Ve svém článku se chci zaměřit na vztah aristotelského esencionalismu (který tvrdí, že např. pro Sókrata je nutnou vlastností být člověkem) a transparentní intenzionální logiky, navržené P. Tichým. Tento logický systém se totiž jeví být s aristotelským esencionalismem neslučitelný. Chci se blíže podívat na důvody, které k tomu zastánce této logiky vedou a posléze navrhnout jistou variantu aristotelského esencionalismu, která by byla s transparentní intenzionální logikou slučitelná.

II. Antiesencionalismus TILu

Transparentní intenzionální logika (dále TIL) je prezentována jako antiesencionalistická, což znamená, že podle stoupenců TILu *žádné individuum nemá nějakou svou netriviální vlastnost nutně*. Triviální vlastnosti jsou např.

být totožný sám se sebou, mít či nemít vlastnost V, kde V je libovolná vlastnost atd.

Rád bych zde upozornil na to, že tvrzení o tom, že TIL jakožto systém si sám vynucuje tento druh antiesencialismu, je poměrně kontroverzní. Jak upozorňují Materna se Štěpánem v Materna – Štěpán (2000), TIL je otevřený systém¹ a je třeba vzít v potaz zejména článek Pavla Cmoreje,² v němž jeho autor tvrdí, že i v rámci TILu každému individu u náleží nějaké netriviální vlastnosti v každém světě-čase (každopádně Cmorejova varianta esencialismu není aristotelským esencialismem). Nemám v úmyslu zde tento spor řešit, mým záměrem je pouze blíže se podívat na důvody, které proponenty TILu jakožto antiesencialistického systému (ve výše definovaném smyslu) k jejich přesvědčení vedou. Mluvím-li v textu dále o TILu, mám vždy na mysli antiesencialistické pojetí TILu.

Tento antiesencialismus se opírá o úvahy následujícího typu: klasický aristotelský esencialismus tvrdí, že ve větě „Sókratés je člověk“ se Sókratovi přisuzuje vlastnost, kterou nemůže nemít, protože kdyby Sókratés nebyl člověkem, nemohl by být sám sebou, nemohl by být Sókratem, což je spor. Nyní se nabízí dvojí možnost – buďto výraz „Sókratés“ označuje přímo určité individuum, nebo nějakou charakteristiku, kterou s uvedeným výrazem spojujeme, např. učitel Platóna.³

Pokud jde o druhou možnost, pak podle TILu jde o tzv. individuovou roli. V pojetí TILu se jedná o parciální funkci z možných světů a časů do množiny individuí, tedy funkci, která každému možnému světu a času přidělí (nanejvýše) jedno individuum. O těch světech-časech, v nichž tato funkce „nedává“ žádné individuum, řekneme, že v nich danou roli nehraje žádné individuum. Např. individuová role nejvyšší hory světa je funkcí, která každému možnému světu a času přidělí to individuum, které je v daném světě a čase nejvyšší horou. Světy, v nichž nejsou žádné hory, jsou pak těmi, v nichž uvedená funkce „nedává“ žádné individuum. Obecně platí, že dle TILu jsou vlastnosti a úřady obecně in-

---

¹ Materna – Štěpán (2000, 94).

² Viz Cmorej (1996).

³ Sémantika vlastních jmen je ožehavé téma a uvedený příklad slouží spíše k nastínění problematiky (anti)esencialismu, jejím cílem není obhajovat některou z konkurenčních teorií vlastních jmen. Pro úplnost jen uvedu, že v rámci TILu lze výraz „Sókratés“ chápat i tak, že označuje konstrukci ⁰Sókratés, která konstruuje (beze změny) individuum Sókrata. Ale to je v rámci dané úvahy vedlejší.

tenze, což jsou parciální funkce z možných světů a časů do objektů příslušného typu.

Dále, s určitými vlastnostmi, např. být člověkem, se pojí pouze některé individuové úřady (být prezidentem USA, být nejrychlejším sprintérem na světě atd.), jiné nikoli (např. být nejvyšší horou na světě). V TILu se u podobných případů mluví o *rekvizitách* a *esencích*. Dle definice z Tichého článku *Existence a Bůh*⁴ je rekvizitou úřadu obecně kterákoli vlastnost taková, že pro každý svět w a čas t platí, že jestliže x zastává tento úřad ve w a t , pak x je nositelem této vlastnosti ve w a t . Esencí úřadu je pak množina všech jeho rekvizit. Je zřejmé, že tyto definice lze zobecnit a použít i na rekvizity a esence vlastností (či ještě obecněji na intenze vůbec).⁵ Např. rekvizitou individuového úřadu prezident ČR je vlastnost mít nejméně 40 let, jeho esencí je pak zřejmě všech vlastností, které musí mít dle ústavy ČR. Předpokládám, že i pro individuové úřady platí, že žádné individuum nemá nějaký individuální úřad nutně. Tomu nasvědčují Tichého příklady z jeho článků – prezidentství USA je úřad, který nějaké individuum může v nějakém čase nabýt a v nějakém pozdějším čase zase pozbýt.

Vraťme se nyní k našemu příkladu – dejme tomu, že výraz „Sókratés“ označuje nějakou charakteristiku, kterou s uvedeným výrazem spojujeme, např. učitel Platóna. Říct, že Sókratés je nutně člověkem, pak znamená jen to, že s daným úřadem (nikoli individuem!) se nutně „pojí“ určité vlastnosti. Přesněji, rekvizitou individuálního úřadu učitel Platóna je vlastnost být člověkem, stejně jako je třeba rekvizitou role prezidenta ČR vlastnost mít nejméně 40 let. Nutnost, o níž jde ve větě „Sókratés je člověk“, je tak téhož druhu jako nutnost, o kterou jde ve větě „Prezident ČR má nejméně 40 let“. Jde o nutné vztahy mezi vlastnostmi a úřady, nikoli o nutné vztahy mezi individui a vlastnostmi či úřady. Individuum, které má zastávat roli Platónova učitele, musí exemplifikovat vlastnost být člověkem, *ať už je to kterékoli individuum*. Místo o individuovém esencialismu lze tedy mluvit „jen“ o jakémisi intenzionálním esencialismu.⁶

Pokud bychom chtěli mluvit o oné první možnosti, totiž že výraz „Sókratés“ označuje přímo nějaké individuum, pak TIL zde předkládá

---

⁴ Tichý (2004, 360).

⁵ Rigorózní definice lze najít v Jespersen – Materna (2002, 134 – 135).

⁶ Viz článek Jespersen – Materna (2002), který se cele věnuje právě tomuto tématu.

následující úvahu:⁷ zjištění, že nějaké individuum je člověk, je obecně netriviální poznatek. Pokud bychom dané individuum chtěli „vzít“ a prozkoumat, zda je člověkem, pak zde musí existovat možnost, že příslušné individuum je člověkem, ale i možnost, že člověkem není, v opačném případě by dané zkoumání nemělo smysl. Aby toto zkoumání smysl mělo, musí být tedy pro dané individuum možné, aby nemělo vlastnost být člověkem a přitom zůstalo tím samým individuem. Pokud to zobecníme, dle TILu každé individuum může nemít libovolnou netriviální vlastnost a přitom zůstat tím samým individuem. Chceme-li se tedy zaměřit přímo na individuum, na jeho numerickou identitu, musíme odhlédnout od vlastností, které exemplifikuje, i rolí, jež hraje. Co nám zbude? Dle TILu tzv. nahé individuum, jakýsi substrát vykazující toliko triviální vlastnosti jako být totožný sám se sebou, pouhý „věšák“, na nějž se jako svršky navěsí vlastnosti. Pokud bychom např. od individua, označeného výrazem „Sókratés“, nemohli „oddělit“ vlastnost být člověkem, bylo by jasné, že se vracíme opět k druhé možnosti. Individuum v takovémto pojetí by vlastně bylo individuem „slepeným“ s určitými vlastnostmi. TILovské nahé individuum se tak svérázným způsobem blíží Aristotelovu vymezení první kategorie substance jakožto posledního subjektu predikace, toho, o čem se vše ostatní vypovídá, ale ono samo se nevypovídá o ničem.

Ono „odhlédnutí“ od vlastností bychom však mohli chápat jako pouhý úkon abstrakce – proč by některým individuí, např. Sókratovi, nemohly některé vlastnosti, např. být člověkem, náležet vždy, tj. ve všech možných světech a časech? Odpověď se dle mého nalézá v samotné koncepci možných světů, jak ji chápe TIL. Jednoduše řečeno, máme-li daný nějaký počet individuí a vlastností (v to počítaje individuové role), pak čistě kombinatoricky dostaneme určitý počet možností distribuce vlastností mezi individua. Možnost, že individuum Sókratés exemplifikuje vlastnost být člověkem, je jistě mezi nimi. Ale čistě kombinatoricky mezi tyto možnosti patří i takové stavy věcí, v nichž příslušné individuum tuto vlastnost nemá. Zavržení takové možnosti by tak šlo za rámec čisté kombinatoriky, muselo by být motivováno mimologickými důvody.⁸ Z pohledu takto kombinatoricky pojatých možných světů nic ne-

⁷ Tichý (1983, 241), příp. Materna – Štěpán (2000, 94 – 95).

⁸ Tato úvaha poněkud zjednodušuje konstrukci logického prostoru podle TILu; pokud bychom uvažovali např. i propoziční postoje, konstrukce logického prostoru se stává komplikovanější, ale to v rámci dané úvahy není rozhodující.

brání tomu, aby každé individuum mohlo mít, získat či ztratit jakoukoli netriviální vlastnost. Což znamená, že takto pojatá sémantika možných světů vede přímo k popření aristotelského esencialismu.

Existuje několik možností, jak se danému vyvození bránit. Tak např. můžeme říct, že Sókratés má vlastnost být člověkem jen v těch světech-časech, v nichž existuje. V těch, v nichž neexistuje, platí, že to jsou takové stavy věcí, v nichž příslušné individuum tuto vlastnost nemá, jak vyžaduje kombinatorika možných světů. V rámci TILu je však toto nepřijatelné, neboť jeden z jeho předpokladů je, že četnost množiny individuí se vzhledem k možným světům a časům nemění, tj. že v každém světě-čase existuje přesně týž počet individuí. Při zdůvodňování tohoto předpokladu hraje mj. roli to, že podle TILu není existence vlastností individuí, něčím, co by individua mohla nabývat či ztrácet. Podrobnějšímu zdůvodnění se tu však nebudeme věnovat.

Druhou (a snad i intuitivnější) námitkou je tvrdit, že onu čistou kombinatoriku omezuje „povaha“ individuí, např. že povaha individua Sókrata sama vylučuje to, že by mohl získat např. vlastnost být odpadkovým košem nebo největší africkou pouští. V rámci TILu je však možno zachovat racionální jádro této námitky, aniž by bylo nutné opouštět tezi o nahých individuích. Pro názornost si vypomůžu jistým myšlenkovým experimentem: Mějme (nahé) individuum I, které ve světě w a čase t_1 zastává individuový úřad pracovního stolu ve Štěpánově kabinetu (nazvěme tento úřad P). Je-li I nahé individuum a platí-li individuový anti-esencialismus, pak žádnou ze svých netriviálních vlastností nemá nutně. Nyní se zdá být na první pohled absurdní, že člověk, který byl americkým prezidentem, se po vypršení svého mandátu stal třeba pracovním stolem ve Štěpánově kabinetu.

Do hry zde však vstupuje výše zmíněný fakt, že s určitými vlastnostmi (např. být člověkem) se pojí pouze některé individuové úřady (být prezidentem USA, být mužem atd.), jiné nikoli (např. zmíněný úřad P). Bill Clinton se nemůže stát stolem, protože je člověkem. Stolem se může stát třeba hromada dřeva. Aby se Clinton mohl stát stolem, musel by přestat být člověkem a získat vlastnost být hromadou dřeva. Takové myšlenky se vzpíráme, protože naše empirie nás přesvědčuje, že takové změny se prostě nedějí. Ale je tato nemožnost logickou nemožností? Tato nemožnost, totiž že Clinton nemůže přestat být člověkem a následně získat vlastnost být hromadou dřeva, by se mohla objasnit pomocí následující teze T: existují vlastnosti (možná jsou to všechny) takové, že

nahude-li nějaké nahé individuum některou z těchto vlastností, řekněme V, pak poté, co V „ztratí“, má dané nahé individuum pouze omezený výběr jiných vlastností, které po „ztrátě“ V může nabýt. A vlastnost být člověkem by pak byla jednou z takových vlastností. Jakoby příslušná vlastnost „předala“ svou esenci danému nahému individuu.

Ale nahé individuum je z definice přístupné *jakékoli* vlastnosti; any vlastnosti by tedy učinily z nahého individua něco jiného, jakési polooblečené individuum. Nechceme-li přijmout tento závěr, pak musíme tezi T opustit a hledat jiný důvod, proč se zdá nemožné, aby se Clinton stal stolem. Vysvětlení je dle mého v hierarchii vlastností a jejich esencí: prezidentem USA se může stát pouze člověk, člověkem může být – řekněme – pouze bytost z masa a kostí. Pracovním stolem ve Štěpánově kabinetu se může stát pouze hromada dřeva a hromadou dřeva mohou být – řekněme – pouze zbytky poražených stromů. Bytost z masa a kostí není zbytkem poražených stromů, tedy bytost z masa a kostí může být prezidentem USA, ale nemůže se stát pracovním stolem ve Štěpánově kabinetu.

Uvedená hierarchie je jistě neúplná a slouží spíše pro ilustraci, snad je z ní ale patrné, že ona nemožnost, o které je stále řeč, je dána logickými vztahy mezi pojmy, nikoli povahou (esencí) individuí. Bill Clinton může přestat být prezidentem USA, člověkem, bytostí z masa a kostí atd., až se z něj stane pouhé nahé individuum. Toto individuum může následně nabýt jakýchkoli vlastností, tedy např. být zbytkem poražených stromů, hromadou dřeva a následně pracovním stolem ve Štěpánově kabinetu. Zdá se mi, že v možnosti takové „proměny“ není nic logicky sporného. Navíc, připadá mi rovněž logicky možné, aby se taková změna odehrála velmi rychle, třeba v jediném okamžiku (že to odporuje empirii, je věc jiná).

Tímto způsobem lze v rámci TILu uchovat srozumitelným, proč se vzpíráme myšlence naprosté proměnlivosti individuí, např. možnosti proměny Sókrata v odpadkový koš nebo největší africkou poušť. Jedná se tu o vztahy mezi vlastnostmi, nikoli mezi individui.

Domnívám se, že hlubší důvod těchto Tichého postojů je v tom, co sám v dialogu s P. Cmorejem nazval wittgensteinovským názorem na exemplifikaci: „Pro mne je vztah mezi individuem a jeho vlastnostmi vnější. S tím souvisí také pojetí univerzálií ... Samozřejmě každá jednotlivina má de facto spoustu vlastností. Ale ta věc se z nich neskládá, jen se

k nim vztahuje.“⁹ Neskládá-li se individuum z vlastností, může se skládat ze svých fyzických částí? Tu ovšem podle Tichého platí totéž – „Když individuum I má individuum c jako pravou mereologickou součást, tak to je jedna jeho vlastnost ... c může být mereologickou částí a také může nebýt mereologickou částí jednoho a téhož I. Mít c jako část je jedna z nahodilých (kontingentních) vlastností, jako třeba vlastnost mít jistou teplotu“.¹⁰

Dle mého zde Tichý poukazuje na následující korelaci – pro každé x triviálně platí, že x má c jako svoji část, právě když x má vlastnost mít c jako svoji část. Vzhledem k uvedenému wittgensteinovskému názoru na exemplifikaci však má x vlastnost mít c jako svoji část pouze nahodile, tedy pravá strana této ekvivalence je pravdivá pouze nahodile (tj. pouze v některých světech-časech). Je-li pravá strana této ekvivalence pravdivá pouze nahodile a celá ekvivalence je pravdivá nutně, pak je i levá strana ekvivalence pravdivá pouze nahodile (přesněji, je pravdivá v těch světech-časech, v nichž je pravdivá pravá strana, a pouze v nich). Není přece možné, aby x přestalo mít vlastnost mít c jako svou součást a současně stále mělo c jako svou součást. Tedy to, že individuum x má c jako svoji část, je nahodilé. Pokud jde o částech individua říci, že je má individuum nahodile, nenutně, pak lze také říci, že s částmi individua nestojí a nepadá identita příslušného individua. Tak aspoň rozumím uvedené pasáži. Je-li tento Tichého argument také dobrý, ponechávám na posouzení jiným. Pavel Cmorej např. ve více člancích upozorňuje na potíže, které vyplývají z přijetí názoru, že totéž individuum se může v různých časech skládat z různých částí.

Tichého pojetí více ozřejmí srovnání s aristotelským názorem na predikaci, konkrétně s teorií, která je v současnosti hájena S. Sousedíkem.¹¹ Velmi stručně řečeno, podle této teorie jsou významem predikátů intencionálně, tj. v myslí existující entity, které jsou oslabeně (tedy jakýmsi zvláštním způsobem) identické s tzv. metafyzickými částmi individuí; odtud též název této teorie *identitní teorie predikace*. Snad je i z této charakteristiky zřejmý zásadní rozdíl oproti koncepci TILu. TIL je založen na typové hierarchii a individua a vlastnosti jsou prostě objekty různých typů – individua jsou 1 -objekty, zatímco vlastnosti individuí jsou $(01)_{\tau_{0}}$ -

⁹ Cmorej – Tichý (1998, 283).

¹⁰ Cmorej – Tichý (1998, 283).

¹¹ Viz Sousedík (2006).

objekty. Dle identitní teorie predikace naopak platí mezi vlastnostmi jako intencionálními jsoucnými a individuí výše zmíněný vztah (oslabený) identity. Odlišnost obou koncepcí tak spočívá v otázce ontologickém statusu vlastností a odvozeně v otázce vztahu mezi individuí a vlastnostmi.

III. Aristotelický esencialismus „uvnitř“ TILu

Z uvedených důvodů je tedy TIL spjata s individuovým antiesencialismem a připouští pouze intenzionální esencialismus. Esencialismus jsem prozatím pojímal jako názor, že individua mají některé své netriviální vlastnosti nutně, tj. ve všech možných světech a časech a ukázal jsem, že TIL považuje způsob, jímž chápe možné světy, za neslučitelný s tímto názorem. Nicméně, i za těchto okolností je možné definovat jistou verzi individuového esencialismu, která je slučitelná jak s TILem, tak s intuitivními, kvůli nimž bývá (individuový) esencialismus brán v potaz. O této možnosti se zmiňují i proponenti TILu, Materna a Jespersen, ve svém článku *Are Wooden Tables Necessarily Wooden?*¹²

Jde o to, vymezit uvnitř množiny všech možných světů a časů jistou ekvivalenční třídu možných světů a časových okamžiků. To lze uskutečnit např. pomocí ekvivalenční relace „být podřízen stejným zákonům a zákonitostem jako“. Pak lze vytvořit ekvivalenční třídu vzhledem k našemu aktuálnímu světu. Tuto třídu nazvěme třeba třídou *ontologicky možných světů*.¹³ Je to třída možných světů, v nichž platí stejné (nebo alespoň podobné) zákony a zákonitosti jako v aktuálním světě. Není třeba uvažovat aktuální svět v určitém okamžiku či okamžicích, předpokládá se, že tyto zákony platí vždy. Možné světy, v nichž tyto zákony neplatí, pak tvoří *ontologicky nemožné světy*.

Pokud by někdo namítal, že nemůžeme vědět, který svět je aktuální, mohli bychom uvažovanou třídu vymezit pomocí vlastnosti být světem, v němž platí tyto zákony a zákonitosti, kde by za „tyto“ byly dosazeny ty zákony, o kterých se domníváme, že platí v našem, aktuálním světě. Pak by mohlo zůstat otevřené, zda do takto utvořené množiny možných světů vůbec spadá aktuální svět.

Nyní je možné definovat pojmy *metafyzické možnosti* a *metafyzické nutnosti*: nechť x zastupuje libovolné individuum, F vlastnost a w' možný

¹² Jespersen – Materna (2002, 137 – 139).

¹³ Takový návrh lze najít např. in Štěpán (1995, 7 – 8).

svět, náležející do ontologicky možných světů. Potom platí, že je metafyzicky možné, že x je F , právě když x je F v alespoň jednom w' a je metafyzicky nutné, že x je F , právě když x je F v každém w' . Esencialismus lze nyní definovat jako názor, že individua mají některé své netriviální vlastnosti metafyzicky nutné.

Ke způsobu utvoření ontologicky možných světů a zvolené terminologii je nutný následující komentář: místo mlhavých termínů „ontologický“ a „metafyzický“ se jistě nabízejí termíny jako „fyzikální“, např. ve spojení „je fyzikálně možné, že“. Úmyslně jsem však ponechal mnou zvolené termíny, protože mi nejde jen o to zdůraznit, že v ontologicky možných světech platí stejné fyzikální zákony. Chci totiž ponechat otevřenou možnost zapojit do těchto úvah i specifickou ontologii, která může být s aristotelským esencialismem spojena. Ontologicky možné světy by pak mohly být světy, v nichž platí nejen určité fyzikální zákony, ale rovněž např. reálná distinkce esence a existence, hylemorfismus, rozlišení bytí v možnosti a uskutečnění, v nichž existuje Bůh (TILovsky řečeno, v nichž je úřad Boha obsazen) atd. V tomto základním nástinu však ponechávám tento směr bádání zatím nerozvinutý, určený k další diskusi.

Myslím, že takový esencialismus lze v rámci TILu bezesporně zavést. Není přitom třeba utíkat se k tvrzením, že individua mají některé své netriviální vlastnosti ve všech světech, v nichž existují (jak to činí někteří autoři). TIL má výhrady k pojímání existence jako vlastnosti individuí, což zde není problém. Existence individuí může zůstat triviální intenzí, jako je tomu v TILu. Někdo by mohl zapochybovat o přesnosti vymezení ontologicky možných světů, neboť neznáme všechny zákony, které platí v aktuálním světě, znát možná ani nikdy nebudeme a některé zákony, které dnes přijímáme za platné, se mohou navíc časem ukázat jako omyly (jak se koneckonců již mnohokrát stalo). Souhlasím, že toto vymezení je díky této skutečnosti poněkud vágní, ale níže se pokusím ukázat, že tato vágnost je poměrně věrným odrazem vágnosti, která je s koncepcí esencialismu spojena.

Zásadní otázkou totiž je, proč takovýto esencialismus vůbec uvažovat. Mou odpovědí je, že rehabilituje jisté intuice spjaté s esencialismem, s nimiž se moderní logika rozešla a k nimž je škoda si zavřít cestu. Jedním z nejdůležitějších důvodů pro vznik přesvědčení, že věci mají esence, bylo poznání, že osoby a věci, s nimiž se lidé setkávají, se mění, ale některé jejich rysy jim zůstávají po celou dobu, kdy se s nimi setkávají.

Poznávání věcí, a zejména vědecké, je suo modo právě snahou odlišit a poznat tyto nelibovolné charakteristiky věcí. Jinými slovy, tyto vlastnosti jsou ve hře, je-li řeč o tom, *co* věc je. Poznat věc znamená rozpoznat tyto trvalé rysy věcí, o kterých se stalo zvykem tvrdit, že je věci nemají nahodile, ale nutně. Esencialismus právě v teoretické rovině zrcadlí tuto metu poznání. Proto také v navrhované koncepci nevádí omezení se na ontologicky možné světy. Ontologicky nemožné světy, v nichž platí zcela jiné zákony a zákonitosti než v aktuálním světě, můžeme chápat i jako oblast zavvržených hypotéz a prokázaných omylů. Je jasné, že přisouzení určité esence věci je vždy závislé na aktuálním stavu poznání a stejně tak i to, co považujeme za možné či nemožné pro danou věc. Z toho důvodu je s tímto pojmem a pojetím modalit spjata určitá vágnost, kterou odráží výše navrhovaná koncepce esencialismu.¹⁴ Pavel Tichý na mnoha místech zdůrazňuje, že vědění, který svět je aktuální, se rovná vševědouce. Naprostá neznalost ohledně aktuálního světa by se rovnala úplné nevědouce; stav, v němž o aktuálním světě *něco* víme a víme, které stavy věcí být aktuální *nemohou*, je stavem našeho současného vědění a tuto kognitivní situaci také, dle mého, v teoretické rovině zachycuje esencialismus.

Nicméně, moderní logika rozšířila do soudobé i současné filozofie takové pojetí nutnosti, podle něhož je nutné to a pouze to, čeho opak obsahuje spor, nebo-li v sémantice možných světů nutné je to, co platí ve všech možných světech. Lidem nevzdělaným v této filozofii obvykle přijde věta „Všichni jednou umřeme“ jako konstatování nevyhnutné pravdy, čili jako něco stejně nutného, jako fakt, že dvě a dvě jsou čtyři. Podle výše uvedeného pojetí nutnosti je však nutnou pravdou pouze to druhé; na stavu věcí, v němž nikdo neumírá, totiž zřejmě není nic logicky sporného. Podle mě je toto pojetí nutnosti mnohem užší než to, které mají běžně na mysli nefilozofové a především nelogikové. Lapidárně to logické pojetí nutnosti vyjádřil ve svém Traktátu Wittgenstein, když napsal, že mimo logiku je všechno náhoda. Důsledkem tohoto pojetí je tak přinejmenším zpochybnění esencialismu, který již v definici o nutnosti hovoří. Výše navržené pojetí esencialismu by tak mohlo zmírnit propast mezi těmito druhy nutnosti, což by bylo žádoucí zvláště proto, že logika

---

¹⁴ Odlišností od klasické nauky o esenci jsem si vědom, není ani mým úmyslem předkládanou teorií „ušít na míru“ této nauce. Otázku slučitelnosti mého návrhu s touto naukou, případně jeho reformulaci, tak, aby byl s ní více v souladu, ponechávám otevřenou a k diskusi povolanejším.

má ambici analyzovat přirozený jazyk. Když jeho uživatelé používají pojem nutnosti, mají totiž na mysli spíše onen nelogický pojem nutnosti.

Katedra filozofie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 12
771 80 Olomouc
karel.sebela@upol.cz

LITERATURA

- CMOREJ, P. (1996): Empirické esenciálne vlastnosti. *Organon F* 3, 239 – 261.
- CMOREJ, P. – TICHÝ, P. (1998): Komplexy (II). *Organon F* 5, č. 3, 266 – 289.
- JESPERSEN, B. – MATERNA, P. (2002): Are Wooden Tables Necessarily Wooden? *Acta Analytica* 17, 28, 115 – 150.
- MATERNA, P. – ŠTĚPÁN, J. (2000): *Filozofická logika. Nová cesta?* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci.
- SOUSEDÍK, S. (2006): *Identitní teorie predikace*. Praha: OIKOYMENH.
- ŠTĚPÁN, J. (1995): *Logika možných světů I*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci.
- TICHÝ, P. (1983): Kripke on Necessity a posteriori. *Philosophical Studies* 43, 225 – 241.
- TICHÝ, P. (2004). *Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy*. V. Svoboda, B. Jespersen, C. Cheyne (eds.), Dunedin: University of Otago Press, Praha: Filozofia.